

गन्धाः चन्दनागुरुकर्पूरकुङ्कुमानि । पुष्पाणि मल्लिकोत्पलपुष्पागशमीचम्पकाशोककर्णिकार-करवीरतुलसीविल्वपत्रादीनि विहितानि । सुकुलार्कमन्दारपुष्पाणि निषिद्धानि । धूपाः क्षणागुरुसहिततृप्तमहिषाक्षगुग्गुलुविस्मान्य-तमानि वीरगन्धलचन्दनेऽपि । दीपस्तु घृतेन तैलेन वा । नैवेद्यानि आम्ननारिकेलखर्बूर-कदलीवीजपूरादीनि । कथितं विहं फलं निषि-द्धम् । यत्नपक्वकदलीफलमपि विहितम् ॥ ३ ॥

अथ शिवपूजा ।

उदहः सुखः ॐ नमः शिवाय नमः इति मन्त्रेण पूजयेत् । तत्र गन्धः अगुरुचन्दने । पुष्पाणि च अर्ककरवीरजातीवकुलपाटलाश्चेतमन्दारनाग-केशरचम्पक-धुस्तरविस्वामलक-तुलसीपत्राणि विहितानि । केतकीमाधवीपुष्पकुन्दयूथीमद-न्तिकाश्रीरघुसर्जबन्धुकसुकुलमात्राणि निषि-द्धानि । धूपस्तु घृतगुग्गुलुविस्वफलानि उशीरा-गुरुचन्दनानि च । दीपस्तु घृतेन तैलेन सर्षपा-दिना वा । नैवेद्यानि गुडखण्डघृतपक्वमातुलुङ्ग-कलादीनि ॥ ३ ॥

अथ पार्थिवशिवलिङ्गपूजाविधिः ।

ॐ हराय नम इति मन्त्रादहरणम् । ॐ महे-श्वराय नम इति घटनम् । ॐ शूलपाये इह सुप्रतिष्ठितो भव इति प्रतिष्ठा । आचारात् ध्यायेन्नित्यमिलादिना शारदोक्तं ध्यायेत् । पिनाकधृक् इहागच्छ इत्यावाहनम् । ॐ पशु-पतये नम इति स्तनपनम् । एतत् पाद्यं ॐ नमः शिवाय नम इति पाद्यादिभिः संपूज्य वामावर्त्तेन वेद्यां प्राच्यादिषु ॐ सर्वाय क्षिति-मूर्त्तये नमः ॐ भवाय जलमूर्त्तये नमः ॐ रुद्राय अग्निमूर्त्तये नमः ॐ उग्राय वायुमूर्त्तये नमः ॐ भीमाय आकाशमूर्त्तये नमः ॐ पशु-पतये यजमानमूर्त्तये नमः ॐ महादेवाय सोममूर्त्तये नमः ॐ ईशानाय सूर्यमूर्त्तये नमः । इत्यष्टमूर्त्तः पूज्यः पूजयेत् । ततो मुखवाद्यं कृत्वा महादेव चमस्वेति संहारमुद्रया विसर्जयेत् । स्त्रीशूद्रस्तु नमः शिवायेति मन्त्रेण पूजयेत् ॥ ३ ॥

अथ विष्णुपूजा ।

शङ्खाद्यर्थपात्रं पुरतो निधाय त्रिभागजलेना-पूर्य वमिति घेनुमुद्रया अन्तर्दोक्तं ॐ विष्णवे नम इत्यष्टधा जपित्वा तेनोदकेनात्मनं पूजोप-करणशान्तिं कृत्वा । दीक्षितस्तु तन्मन्त्रसुचार्यं तन्नाम्ना पूजयेत् अङ्गादावरणञ्च पूजयेत् शाल-ग्रामे मणौ प्रतिमादलपद्मजलादिषु । तत्र शालग्रामे आवाहनविसर्जने न क्षतः । ध्येयः सदेवादिना आत्मा ॐ भगवन् विष्णो इहा-गच्छेत्वायत्तपुष्पैरावाह्य इदमासनं ॐ श्रीविष्णवे नमः ॐ विष्णो स्वागतमिति पृच्छेत् एतत् पाद्यं ॐ विष्णवे नमः सामगस्तु इदमर्थं ॐ विष्णवे नमः इति वदेत् । तदितरस्तु एयो-ऽर्घ इति विशेषः । तत्र दद्यात् क्षुद्रपुष्पाक्षत-विह्वार्यनन्दनोत्पानि यथाशक्ति वा अर्घ्यपादा-

योस्तु पौर्णोपर्येण नियमः । आचमनीये सुगन्धि-द्रव्ययुक्तजलं केवलं वा प्रशस्तजलम् । घृतमधु-दध्यात्मको मधुपर्कः तदभावे केवलं वा मधु । पूर्ववदिदमाचमनीयं इदं स्नानीयं तत्र लौकिक-षष्टाधिकशतत्रयतोलकाभ्युन्नं जलम् । पुनराच-मनीयं इदं वस्त्रं पुनराचमनीयं इदमाभरणं पुनराचमनीयं गन्धस्तु अङ्गुष्ठयुक्तकनिष्ठया गन्ध-सुद्रया तत्र चन्दनागुरुकर्पूरकुङ्कुमवीरगन्धल-पद्मकाष्ठसिद्धकरक्तचन्दनकसूरिकाजातीफलानि घृष्टानि एतच्चूर्णानि वा एतद्वाहाक्षरसो वा पुष्पाणि च तर्ज्जन्यङ्गुष्ठयोगरूपपुष्पसुद्रया तत्र मल्लिका-मालतीजाती-केतक्यशोक-चम्पकनाग-केशरवकुल-पद्मोत्पलतुलसी-विल्वकरवीरपारि-भद्रपाटलाश्चेतापराजितावहुदलतगरश्चेतजवा-रस्ताशोकशृङ्गपुष्पभूमिचम्पकशेफालीनवमालि-कायूथिकाकदम्बकुन्दलवङ्गमाधवीपुष्पवकवन्धुक-कुसुमविल्वपुष्प-बहुवारक-कज्जारद्रोणपलाश-पुष्पाणि विहितानि । नरसिंहैतरावतारे केतकी निषिद्धा । पर्युषितमच्छिद्राप्रोक्षितस्वयंपतितोप-हृतमध्याह्नस्नानीततरुटितपद्मचम्पकेतरकलि-कातुलसीतरशुष्कपत्रपरिचित-पुष्पविहितेतर-रक्तपुष्पचैत्यटचोद्भवधूम्रशानजात-कुटज-शा-खलीश्रीरघुपुष्पाणि निषिद्धानि । ब्राह्मणेतरस्य वनोद्भवानि च । विहितपत्राणि तुलसीविल्व-शमीभृङ्गराजतमालामलककेतकीपत्राणि । पद्म-कुन्दोत्पलानि पञ्चदिनात् परतः पर्युषितानि । तुलस्यगन्धविस्वानि कदापि न पर्युषितानि । धूपस्थानञ्च देवस्य वामे पुरतो वा । तर्ज्जन्यङ्गु-योगरूपधूपसुद्रया वामहस्तेन घट्टां वा दधन् देयः । स च भूमौ न देयः । धूपञ्च जटामांसी-महिषाक्षगुग्गुलुकर्पूरागुरुसिद्धकदेवदारुजाती-फलशारदोक्तमिश्रितगुग्गुलुवाहयः । दीपस्थानं देवस्य दक्षिणतः पुरतो वा । मध्याङ्गुष्ठयोगरूप-दीपसुद्रया एष दीपः घृतेन तैलेन वा भूमौ न देयः । नैवेद्यास्थानञ्च देवघृष्टेतरदेशः । अना-मिकाङ्गुष्ठयोगरूपनैवेद्यसुद्रया एतन्नैवेद्यं तत्र कदली-पनस-जम्बूलवनी-करमर्दक-हविःसंस्कृत-तिलमाषसुह्रयवगोधूमम्रीहिशाख्यन्नं विहितम् । निषिद्धान्तु अजामहिषीक्षीरदधिघृतं पञ्चनख-वराह-मत्स्य-मृग-क्वागेतरमांस-हिरण्योदक-स्यर्षेतरश्चाङ्गलदृष्टविङ्गालादुच्छिष्टस्नेहाक्त-पर्युषितेतरभक्ष्यम् । खण्डादीनि यवगोधूमक्षीर-विकाराश्च न पर्युषिताः । ततः पुनराचमनीयं ताम्बूलञ्च दत्त्वा अष्टोत्तरसहस्रं शतं दश वा उत्तरीयवस्त्रेण क्वादितद्वह्निं स्थिततियंभूत-दक्षिणकरः यथाशक्ति मूलमन्त्रं जपित्वा ॐ गुह्यातिगुह्यगोप्राप्तं यथाशास्त्रतुक्तं जपम् । सिद्धिर्भवतु मे देव । त्वत्प्रसादात् त्वयि स्थिते ॥ इत्यर्घ्योदकेन देवहस्ते जलं दद्यात् । ततोऽर्घ्य-शङ्खं गृहीत्वा त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य, ध्येयं सदा परिभ्रमन्नभीष्टदीर्घं तीर्थासदं शिवविदित्तिष्ठतुं श्रय्यम् ।

भृत्यार्तिहं प्रयतपालभवाब्धिपोतं वन्दे महापुरुष । ते चरणारविन्दम् ॥ त्वत्का सुदुस्त्रयजसुरेश्विनराज्यलक्ष्मीं धर्मेष्ठ ! आर्यवचसा यद्गादरक्ष्यम् । मायादग्गं दधितयेऽस्मितमन्धवा-हन्दे महापुरुष ! ते चरणारविन्दम् ॥ इति स्तुत्वा ॐ प्रसीद भगवन्निति दक्षवत् प्रणमेत् ।

ॐ यत् किञ्चित् क्रियते देव मया सुकृतदुष्कृ-तम् ।

तत् सर्वं त्वयि संन्यस्तं त्वत्प्रयुक्तः करोम्यहम् ॥ इत्यनेन सर्वं समर्पयेत् ॥

मन्त्रहीनं क्रियाहीनं भक्तिहीनं जनार्दन ।

यत् पूजितं मया देव ! परिपूर्णं तदस्तु मे ॥

इति प्रार्थयेत् ॥ ततः संहारमुद्रया निर्मात्य-पुष्पमादाय भूमौ त्वजेत् विसर्जनसत्त्वे ॐ भगवन् विष्णो चमस्वेति विसर्जयेत् तदसत्त्वे निर्मात्यपुष्पमादाय ।

ॐ तिष्ठ देव परे स्थाने स्वस्थाने परमेश्वर ।

यत्र ब्रह्मादयः सर्वे सुरास्तिष्ठन्ति मे हृदि ॥

इति मन्त्रेण देवं हृदि स्थापयेत् । ततः ॐ विष्णुसेनाय नम इति गन्धपुष्पनैवेद्याय दद्यात् । ततो वैष्णवाय तन्निर्मात्यं अहुलेपनं नैवेद्याश्च किञ्चिद्दत्त्वा शिरसि निर्मात्यं धार्य सर्वोद्भृज्यलेपनं कृत्वा यथाकालं पादोदकं नैवेद्याश्चोपभुञ्जीत । तत्र पादोदकग्रहणे मन्त्रः । ॐ कृष्ण कृष्ण महाबाहो भक्तानामार्त्तिनाशन । सर्वपापप्रशमनं पादोदकं प्रयच्छ मे ॥ ततस्तत्पाणादौ परोदितेष्टदेवतानाम श्रुत्वा स्वयं त्रिरुचायं पादोदकं पीत्वा तच्छेषम् ।

अकालमृत्युशमनं सर्वथाधिविनाशनम् ।

विष्णोः पादोदकं पुण्यं शिरसा धारयाम्यहम् ॥

इति शिरसि धारयेत् । नैवेद्यमक्षये मन्त्रः ।

ॐ उच्छिष्टभोजिनस्तस्य वयमुच्छिष्टकाङ्क्षिणः ।

येन लीलावराहेण हिरण्याख्यो निपातितः ॥

इत्युच्चार्य भजयेत् ॥ यथाशक्तिं दशोपचारेण वा पूजयेत् । तत्र दशोपचाराः । अर्घ्यपाद्याचम-

नीयमधुपर्काचमनगन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यानि ।

पञ्चोपचाराः । गन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यानि । गन्ध-

पुष्पाभ्यां वा केवलपुष्पेण केवलजलेन वा पूज-

येत् ततोऽभिन्नक्षरस्वतीलक्ष्मीयां पूजयन् ॥

इत्याह्निकप्रयोगतत्त्वम् ॥ तन्मोक्तसामान्य-

पूजा कलावतीशब्दे द्रष्टव्या ॥

पूजाहं, त्रि, (पूजामर्हतीति । पूजा + अर्ह +

“अर्हः” ३ । २ । १२ । इत्यच् ।) पूजा-

योग्यः । मान्यः । इति शब्दरत्नावली ॥ (यथा,

मनुः । ६ । २६ ।

“प्रजनार्थं महाभागाः पूजाहं गृहदीप्तयः ।

स्त्रियः श्रियश्च मेऽप्येव निवेशोऽस्ति कश्चन ॥”)

पूजितः, त्रि, (पूज + क्तः ।) प्राप्तपूजः । अर्चितः ।

तत्पठ्यायः । अर्चितः २ । इत्यमरः । १ । १ । ६ ॥

(यथा, भक्तिः । ४ । १ ।